

Філоненко Н. Г.,
кандидат філологічних наук,
докторант, доцент кафедри романської філології
Київського національного лінгвістичного університету

ЛІНГВОСИНЕРГЕТИЧНИЙ АСПЕКТ СИНТАКСИСУ РЕЧЕННЯ В РОМАНІ Л. ГОДЕ «LE SOLEIL DES SCORTA»

Анотація. У статті досліджуються кількісні показники синтаксичних конструкцій простого речення та вивчається лінгвосинергетичний аспект вживання цих одиниць у творі одного із сучасних французьких письменників.

Ключові слова: синтаксична конструкція, художній текст, гармонійний центр, атрактор, симетрія/асиметрія.

Постановка проблеми. Вивчення регуляції й просторово-часового впорядкування синтаксичних структур французького художнього прозового тексту правилами мови як внутрішнім фактором свідчить про його певну самоорганізацію. Кількісні композиційні характеристики синтаксичного устрою художнього прозового тексту здатні формувати його якісну смислову своєрідність [1, с. 126]. У розвідці сучасного французького художнього тексту постає питання про те, наскільки синтаксична узгодженість між одиницями й підсистемами тексту збільшує його впорядкованість і зменшує ентропію.

Зростання кількості повторів синтаксичних одиниць у певних частинах тексту приводить до відповідного збільшення щільності цих одиниць, що формує в тексті зони циклічних атракторів. Оскільки атрактори різного виду – це окремі сфери впорядкованості відкритої та сильно нерівноважної системи [2, с. 41], то ми вбачаємо атракторами зони максимальної концентрації синтаксичних конструкцій певного типу в структурних розділах досліджуваних творів, а також зони в тексті із середнім показником щільності як рівноважний стан системи.

Стан дослідження. Синтаксичне вивчення французького художнього тексту, зокрема поетичних творів, у лінгвосинергетичному аспекті проводилося І.Ю. Моїсеєвою [1], В.Г. Борботько [3]. Спроби порівнянь кількісних показників структурних характеристик текстів гонкурівських романів і загальні висновки щодо результатів було зроблено Т. Крузе. Під час зіставлення довжин речень у романах М. Уельбека «La Carte et le Territoire», Ж. Феррарі «Le Sermon sur la chute de Rome» та романах інших французьких письменників, не відзначених премією Гонкур, Т. Крузе помічає збіг кількісних характеристик двох названих романів із відповідними кількісними характеристиками, притаманними творам М. Пруста [4].

Метою статті є встановлення лінгвосинергетичних закономірностей вживання синтаксичних конструкцій «підмет + присудок + [...]» у сучасному французькому художньому прозовому тексті, зокрема, у творі Л. Годе «Le Soleil des Scorta».

Виклад основного матеріалу. Структура тексту твору Л. Годе «Le Soleil des Scorta» налічує десять розділів, серед яких дев'ятий розділ за обсягом є найменшим і вирізняється меншою кількістю речень, що визначається логікою фабули твору, авторським уявленням про художній час: у розділі описується землетрус, який швидко руйнує життя персонажів.

Для проведення синтаксичного дослідження сучасного французького художнього прозового тексту в лінгвосинергетичному аспекті вважаємо за доцільне вивчити структурні характеристики речення як основної й найочевиднішої одиниці синтаксичної розвідки тексту. Найуживанішими узагальненими структурними моделями простих речень у творі Л. Годе «Le Soleil des Scorta» є такі: «підмет + присудок із нульовим зв'язком», «підмет + присудок + дієслово в інфінітиві», «підмет + присудок + прямий додаток», «підмет + присудок + непрямої додаток», «підмет + присудок + обставина», «підмет + присудок + прислівник», «підмет + присудок + атрибут», «підмет + присудок + інфінітивна підрядна пропозиція, факитивна або каузативна нексусні конструкції», «підмет + присудок + кодієслівна безособова форма, а саме герундій, або *participe présent*», компаративна конструкція.

Крім зазначених основних типів конструкцій, нами враховуються окремо такі три: презентативні й буттєві конструкції, безособові конструкції та еліптичні конструкції.

Відповідно до структурування роману Л. Годе «Le Soleil des Scorta» було досліджено загальні кількісні показники вживання синтаксичних конструкцій у цьому творі, детальний аналіз яких наведено далі.

1. **Конструкції $S(GN)+P(V)$** – «підмет + присудок із нульовим зв'язком». Загальна кількість одиниць ланцюгів «підмет + присудок із нульовим зв'язком» в одинадцяти розділах роману Л. Годе «Le Soleil des Scorta» становить 1 104 конструкції, що складає ~11,4% загальної кількості конструкцій «підмет + присудок + [...]» (9 675 одиниць), у тому числі безособові, презентативно-буттєві та еліптичні реченнєві конструкції в цій сукупності. За розділами ці показники варіюються в таких межах від першого до десятого розділів відповідно: 13,9%, 12,3%, 12,3%, 9,6%, 10%, 10%, 11,9%, 11,6%, 14,1%, 9,8%.

У наведеному ряду даних коливання в кількості вживань цієї конструкції в різних розділах не є критичними. Спостерігається помірна динаміка зниження щільності цих конструкцій у серединних розділах твору та більша концентрація в початкових і передостанньому розділах зі стрибком падіння щільності й точкою біфуркації в 4 та 10 розділах і повільним її нарощуванням у 5, 6, 7 та 8 розділах із піком концентрації в передостанньому розділі, у якому знаходиться точка біфуркації, після якої система демонструє ще більш відчутне зниження концентрації конструкцій в останньому розділі. Різниця між максимальною й мінімальною концентраціями становить 4,5%.

2. **Конструкції $S(GN)+P(V)+Vinf$** – «підмет + присудок + дієслово в інфінітиві». Загальна кількість конструкцій цього типу в творі Л. Годе становить 873 одиниці, що складає ~9% загальної кількості ланцюгів «підмет + присудок + [...]». Процентні співвідношення вживання цих конструкцій за розділами розподіляються таким чином: 10,3%, 9,3%, 9,9%, 8,6%, 7%, 9%, 10,1%, 8,6%, 7,7%, 8,1%.

Отже, у першому, третьому й сьомому розділах спостерігається дещо вища щільність використання цих конструкцій, ніж протягом усього тексту, проте коливання розбіжностей, на нашу думку, є невисокими. Для конструкції «підмет + присудок + дієслово в інфінітиві» в цьому творі характерні стрибкоподібні регресія й прогресія у вживанні всередині твору, а найменша концентрація цих конструкцій припадає на 5 розділ. Проте цей стрибок не є занадто вираженим, адже різниця між максимальною й мінімальною щільностями становить 3,3%.

3. **Конструкції $S(GN)+P(V)+COD(GN)$, або $S(GN)+P(V)+COD(Pron.)$** – «підмет + присудок + прямий додаток»; **$S+P+COI(prép+GN)$, або $S(GN)+P(V)+COI(Pron)$** – «підмет + присудок + непрямий додаток»; **$S(GN)+P(V)+COA$** – «підмет + присудок + агентивний додаток». Загальна кількість конструкцій цього типу в романі «Le Soleil des Scorta» становить 2 990 конструкцій, тобто 30,9% загальної кількості ланцюгів «підмет + присудок + [...]». Це наймасивніша група з усіх дванадцяти типів. У десятих розділах показники цих одиниць є такими: 33,3%, 34,8%, 28,7%, 31,6%, 33%, 29,2%, 30,3%, 29,3%, 23,3%, 29,7%. Різниця між максимальною концентрацією, яка припадає на другий розділ, і мінімальною зі стрибкоподібним падінням вживання, що відзначається в дев'ятому розділі, найменшому з усіх, проте кульмінаційному за сюжетом, є достатньо відчутною та складає 10%. Крім того, ці розділи є симетрично розташованими: другий від початку і другий від кінця. Уточнимо, що ця найменша щільність зазначених конструкцій у дев'ятому розділі не залежить від його обсягу, адже відсоток вираховується щодо кількості вживання всіх конструкцій у розділі.

4. **Конструкції $S+P+COcirc$** – «підмет + присудок + обставина». Загальна кількість конструкцій цього типу в творі Л. Годе складає 1 145 одиниць, тобто 11,8%. За десятима розділами розподіл використання цих конструкцій відбувається таким чином: 10,5%, 7,2%, 12%, 15,5%, 12,3%, 12,7%, 11,6%, 12,5%, 20,2%, 11%. Порівнюючи наведені дані з процентними показниками попередньої конструкції, а саме «підмет + присудок + прямий (непрямий, агентивний) додаток», виявляється, що принцип симетрії працює для конструкцій «підмет + присудок + обставина» дзеркально протилежно: у симетричних другому й дев'ятому розділах найбільша концентрація спостерігається в дев'ятому розділі зі стрибкоподібним збільшенням і зменшенням вживання в наступному розділі, а найменша, відповідно, – у другому. Отже, в обох розділах – дев'ятому та другому – розташовані по дві точки біфуркації. Розрив між піком вживання й найменшою кількістю є чималим та становить 13%.

5. **Конструкції $S+P+Adv$** – «підмет + присудок + прислівник». Середній загальний показник вживання цього типу конструкцій у романі «Le Soleil des Scorta» становить 7,7%. Відсоткові показники використання автором цих ланцюгів у розділах складають таку послідовність: 7,3%, 8%, 7,4%, 8%, 6,9%, 7,4%, 7,6%, 10%, 6,4%, 7,9%. Знову найменша щільність вживання конструкцій спостерігається в дев'ятому розділі, проте найбільша – у восьмому розділі, що свідчить про різке збільшення, а потім різке стрибкоподібне зменшення вживання конструкції «підмет + присудок + прислівник» на відносно короткому відрізку тексту. Коливання між максимумом і найменшим показником становить 3,6%.

6. **Конструкції $S+P+Attr$** – «підмет + присудок + атрибут». Середній загальний показник вживання цих конструкцій становить 10,4%. За розділами кількісні показники використання конструкцій «підмет + присудок + атрибут» складають такий

ряд: 8,9%, 13,3%, 9,8%, 9,8%, 8,8%, 10%, 10,6%, 10%, 10,1%, 12,2%. Кульмінація кількості цих одиниць припадає на другий розділ, а мінімум – на п'ятий, тобто серединний розділ; різниця між цими екстремумами складає 4,5%.

Наступні три типи конструкцій проявляють низьку частоту вживання.

7. **Конструкції $S+P+COD+Vinf$** – «підмет + присудок + інфінітивна підрядна пропозиція, фактивна або каузативна некусні конструкції». Загальна кількість конструкцій цього типу в романі «Le Soleil des Scorta» становить 1% із таким розподілом даних за розділами: 0,8%, 0,5%, 1%, 0,8%, 1,2%, 1%, 1,1%, 1,3%, 1,5%, 0,7%.

Як і в конструкціях зі схемою $S+P+COcirc$, для ланцюгів $S+P+COD+Vinf$ характерна зворотна симетрія піку й точки біфуркації в дев'ятому розділі з поступовим нарощуванням концентрації й наступним стрибкоподібним спадом та мінімуму вживання й точки біфуркації в другому розділі. Розрив між максимумом і найменшою кількістю складає 1%.

8. **Конструкції $S+P+co-verbe (gérondif, participe présent)$** – «підмет + присудок + кодєслівна безособова форма». Узагальнений показник цих конструкцій у романі становить 1,3%. У десятих розділах показники цих одиниць є такими: 0,8%, 0,2%, 0,6%, 0,4%, 2,1%, 0,9%, 1,4%, 1,7%, 5,2%, 2,2%. Коливання між піком і мінімальним вживанням є достатньо помітним та становить 5%.

Подібно до конструкцій $S+P+COcirc$ та $S+P+COD+Vinf$, одиниці $S+P+co-verbe$ відзначаються закономірністю дзеркальної структурної симетрії найбільшої щільності в дев'ятому розділі та найменшої в другому.

9. **Конструкції $S+P+comme+...$** – компаративна конструкція. Кількісний аналіз вживання цієї конструкції в романі показав такі результати: 0,9% – середній загальний показник, динамічні показники за десятима розділами формують такий ряд: 0,6%, 0,4%, 1,6%, 1,6%, 0,7%, 1%, 0,8%, 0,8%, 0,9%, 0,7%. Мінімум представлено в другому розділі, максимум – у третьому й четвертому з різницею в 1,2%, точками біфуркації й стрибкоподібним збільшенням концентрації в третьому розділі та її раптовим зменшенням у п'ятому. Отже, для цієї конструкції характерний асиметричний порядок її організації в тексті.

Антиподом конструкції $S+P+comme+...$ є одиниці зі схемою $S+P+Adv$, які демонструють зворотну дзеркальну асиметрію до компаративних конструкцій.

10. Безособові, еліптичні, парцельовані, неповні та презентативні конструкції. Кількісні дані цих трьох типів розподіляються таким чином:

а) середній показник **безособових конструкцій** становить ~2,8% з таким розподілом за розділами: 2,5%, 2,2%, 3%, 2,8%, 3,6%, 3,3%, 2,8%, 2,9%, 0,9%, 2,6%;

б) середній показник **еліптичних, парцельованих, неповних конструкцій** становить ~9%, розподіл за розділами є таким: 6,8%, 7,5%, 9,8%, 8%, 11,1%, 10,9%, 7,9%, 8,5%, 6,4%, 11,7%. Надзвичайно висока щільність цих конструкцій у творі Л. Годе пояснюється авторською ідіоконцептуальною установкою. Найдовша серія речень цієї групи в романі передє зоні золотого перетину та знаходиться з ним в одному смисловому фрагменті – у шостому розділі: «*Oui. Beaucoup. Enfin, je crois. Suffisamment. Le jour de l'achat du bureau de tabac. La naissance de Vittorio. Mon mariage. Mes neveux. Mes nièces. Oui.*»

Цей фрагмент є точкою біфуркації, до якої у фізичному просторі тексту відбувається збільшення концентрації, а після неї спостерігається поступове зменшення щільності до найменшої

кількості в найкоротшому дев'ятому розділі, у якому відбувається кульмінація сюжету. Кількість цих конструкцій зростає стрибкоподібно в десятому розділі, а концентрація в цьому розділі є найвищою саме в зоні першого гармонійного центру, який визначається нами згідно з правилом обчислення золотого перетину залежно від загальної кількості речень у цьому розділі досліджуваного твору за формулою $\varphi=1,618$ (перший золотий перетин) або 0,382, наприклад: «*L'oncle Mimi va fan'culo. L'oncle Peppe pancia piena. L'oncle Faelucc'. Il resta longuement ainsi. Sous le soleil. Oubliant la chaleur. Ne prêtant plus attention à la sueur qui lui coulait le long du dos. Il repensait à ces oncles tels qu'il les avait connus. Il repensait aux histoires qu'on lui avait racontées. Il avait aimé ces trois hommes avec tout le cœur d'un enfant. Bien plus que son père - qui lui avait souvent paru être un étranger, mal à l'aise dans les réunions de famille, incapable de transmettre à ses fils un peu de lui-même, alors que les trois oncles, eux, n'avaient cessé de veiller sur lui et Donato, avec la générosité des hommes mûrs, un peu lassés du monde, face à des enfants neufs et innocents. Il ne parvenait pas à établir la liste exhaustive de tout ce qu'il tenait d'eux. Des paroles. Des gestes. Des valeurs aussi. Il s'en rendait compte maintenant qu'il était père et que sa grande fille le gourmandait parfois pour ses tournures de pensée qu'elle qualifiait d'archaïques. Le silence sur l'argent, la parole donnée. L'hospitalité. Et la rancune tenace*» [5].

У наведеному фрагменті, три останні речення якого є головним гармонійним центром завершального розділу, віднайдено 15 конструкцій цього типу. Довкола другого гармонійного центру в романі також концентруються неповні речення: «*Oui, répondit Elia. Ma vie est derrière moi.* (гармонійний центр – Н. Ф.) *Une vie de cigarette. Toutes ces cigarettes vendues qui ne sont rien. Que du vent et de la fumée*» [5]. Три конструкції цього типу після гармонійного центру є точками біфуркації, після якої відбувається поступове зниження щільності таких речень до кінця твору;

в) середній показник **презентативних конструкцій** становить ~3,8%, розподіл за їх розділами є таким: 4,2%, 4,2%, 4%, 3,3%, 3,3%, 4,5%, 3,9%, 2,8%, 3,1%, 3,4%. Найвища щільність цих конструкцій віднайдена в шостому розділі, тобто в зоні, наближеній до магістрального рекурентного центру всього твору. Зонами, з рівноважними станами до яких тяжіє система, тобто аттракторами, є та, що передує золотому перетину, і та, що знаходиться після нього. Мінімальна концентрація презентативних конструкцій спостерігається у восьмому розділі.

На симетричні й асиметричні стани системи тексту вказують І.Ю. Моїсеєва [1, с. 248, 254] та Г.Г. Москальчук, зазначаючи, що симетричне наповнення притаманне початку й кінцю тексту [6, с. 74]. Асиметричний стан проявляється в мінімумі та максимумі вживання конструкцій у структурно суміжних розділах, а симетричний стан – у найбільш концентрованому й розрідженому застосуванні синтаксичних одиниць у другому та передостанньому розділах досліджуваного твору. Крім того, точки біфуркації, тобто зміни стану синтаксичної системи роману в динаміці, перебувають у зонах, наближених до гармо-

нійних центрів (золотих перетинів) структурно-композиційних складників твору.

Висновки. Дослідивши динамічний план синтаксичної організації французького художнього прозового тексту, зокрема роману Л. Года «*Le Soleil des Scorta*», що був нагороджений найпрестижнішою французькою премією як кращий роман французькою мовою, ми довели його прямо-дзеркальний і зворотно-дзеркальний симетричні та асиметричні способи функціонування циклічних синтаксичних аттракторів, що свідчить про антиентропійні процеси текстотворення.

Подальше вивчення кількісних показників вживання синтаксичних конструкцій, поглиблене дослідження функціональних особливостей, деталізація різних семантичних характеристик синтаксичних конструкцій в інших творах французьких письменників може надати об'єктивні результати щодо питань самоорганізації французького художнього прозового тексту.

Література:

1. Моїсеєва І.Ю. Синергетическая модель текстообразования: дисс... докт. филол. наук: спец. 10.02.19 «Теория языка» / И.Ю. Моїсеєва. – Оренбург, 2007. – 407 с.
2. Герман И.А. Лингвосинергетика: [монография] / И.А. Герман. – Барнаул: Изд-во Алтайской академии экономики и права, 2000. – 168 с.
3. Борботько В.Г. Принципы формирования дискурса: от психолингвистики к лингвосинергетике / В.Г. Борботько. – 4-е изд. – М.: Книжный дом «Либроком», 2011. – 288 с.
4. Crouzet T. Comment obtenir un prix Goncourt [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blog.tcrouzet.com/2012/12/07/comment-obtenir-un-prix-goncourt>.
5. Gaudé L. Le soleil des Scorta / L. Gaudé. – Paris: Actes sud, 2004. – 250 p.
6. Москальчук Г.Г. Структурная организация как аспект общей теории текста / Г.Г. Москальчук // Вестник Оренбургского государственного университета. – 2006. – № 1. – Т. 1: Гуманитарные науки. – С. 73–81.

Филоненко Н. Г. Лингвосинергетический аспект синтаксиса предложения в романе Л. Года «Le Soleil des Scorta»

Аннотация. В статье исследуются количественные показатели синтаксических конструкций простого предложения, изучается лингвосинергетический аспект употребления этих единиц в произведении одного из современных французских писателей.

Ключевые слова: синтаксическая конструкция, художественный текст, гармоничный центр, аттрактор, симметрия/асимметрия.

Filonenko N. Linguosynergetic aspect of the sentence syntax in the novel by L. Gode "Le Soleil des Scorta"

Summary. The article deals with quantitative indicators of syntax of a simple sentence and studies a linguosynergetic aspect of the use of these units in the work of one of contemporary French writers.

Key words: syntax, literary text, harmonious center, attractor, symmetry/asymmetry.